

QualiM

QM 4 Jak napsat / poznat kvalitní kvalitativní výstup

CO BY MĚL OBSAHOVAT PUBLIKAČNÍ VÝSTUP?

Úvod

Předběžné stanovení cílů a výzkumných otázek. Je třeba zvolit hlavní tematickou linii, která se bude prolínat celou výzkumnou zprávou. Nejprve je třeba srozumitelně vyložit: o čem výzkum bude, proč je v kontextu dané vědecké disciplíny významný, jaké nálezy budou představeny, případně jaké teorie budou rozvíjeny, a jak bude text strukturován. Doporučuje se držet věcného tónu – nestavět do popředí osobní zaujetí autora, do popředí by mělo vystoupit téma samotné.

Cíl

Doporučuje se v samostatné kapitole přesně pojmenovat cíl. Precizace cíle. Cíl by měl spadat do ranku kvalitativně psychologických, tj. hluboké porozumění vybranému fenoménu

- přiblížit čtenáři zkušenosti, které se popisují z pohledu účastníků, aby bylo možné porozumět jejich jednání a jejich zkušenostem v daném kontextu
- výsledky je nutné uvažovat lokálně v daném kontextu, neusiluje se o zobecnění na větší populaci
- zobecnění: vzhledem k teorii (teorie bývá cílem)
- aplikovatelnost: je úkolem čtenáře, aby se z výsledků poučil a teorii aplikoval, pokud se mu to zdá relevantní pro vlastní situaci; popis má být natolik podrobný a srozumitelný, aby čtenář sám posoudil aplikovatelnost pro svou situaci

Konceptuální rámec (rešerše literatury, současný stav poznání, background)

Provedení přehledu (rešerše) literatury týkající se zkoumaného fenoménu. Zdůvodnění relevance jednotlivých zdrojů. Prezentace informací týkající se již proběhlých výzkumů v dané problematice a komentář, jak navazuje článek na zjištění jiných výzkumníků. Vytvoření teoretické základny o zkoumaném fenoménu, vymezení klíčových pojmů (definice dle literatury, vlastní definice), interpretační rámec (co může vysvětlovat potenciální výsledky). Někteří doporučují kontrolovat, že text obsahuje informace dle medicínského modelu rozhodovacího postupu PICO:

- Patient / Problem / Population - pacient, problém, populace; v první fázi jde o definování otázky či problému a precisování, jaké cílové populace či profilového pacienta se postulovaný problém týká;
- Intervention / Exposure - intervence, expozice; v další fázi je třeba si uvědomit, jaká je podmínka, okolnost, které je pacient vystaven; může jít o přirozenou expozici (zejména různé vlivy vnějšího prostředí), či iatrogenní působení (např. medikaci, diagnostický či terapeutický výkon);
- Comparison / Control - porovnání, kontrola; jde o výchozí kombinaci podmínek, oproti které se zkoumaný pacient či populace odlišuje; obvykle je kontrolou (porováním) stejný pacient bez expozice či intervence, na níž je upředen zájem;
- Outcome - výstup; jaký je očekávaný či kýžený klinický výstup dané kombinace pacienta, problému, intervence (expozice) a porovnání.

Metodika

Zdůvodnění výběru konkrétního výzkumného nástroje a popis jeho tvorby a jeho výsledné podoby.

V kvalitativním výzkumu je žádoucí provést pilotáž, tato kapitola obsahuje popis výsledků pilotní studie včetně případných změn v navrhovaném výzkumném designu (například délka zkušebního rozhovoru, porozumění použitým termínům aj.). Provedení předvýzkumu ověřuje, zda výzkumný nástroj přináší data potřebná pro zodpovězení výzkumných otázek aj.

Participantí, výzkumný soubor

Počet participantů musí být zvolen tak, aby bylo možné objasnit zkoumaný fenomén. Měla by být jasně zdůvodněna kritéria pro zařazení/vyřazení respondentů výzkumu, definovat kritéria inkluze (tzn. vstupní kritéria pro zařazení) a exkluze (tzn. vstupní kritéria pro nezařazení), především zkušenost se sledovaným fenoménem (☺), věk, pohlaví, důležité okolnosti (rodinný stav, zdravotní stav, ...) atd. Popsána by měla být metoda vzorkování (sampling method), v kvalitativním výzkumu se využívají například metody:

- maximální variance (tak, aby byla umožněna maximální možná variabilita fenoménu),
- intenzivní vzorkování (častý návštěvník, vášnivý hráč atp.)
- extrémní vzorkování (vynikající student, nejhorší student)
- homogenní vzorkování (respondenti sobě vzájemně podobní, typické pro focus groups)
- stratifikované vzorkování (ženy, muži, starší, mladší...)
- sněhová koule (všimněte si, že není zdaleka jediná možná :)
- kritériální vzorkování (zkušenost s fenoménem za poslední 3 měsíce)
- konfirmační vzorkování (pozitivní případy, participantí, kteří potvrzují očekávání, návrh, teorii)
- falzifikující vzorkování (negativní případy, hledání výjimek, hledání participantů, kteří jsou v rozporu s očekáváním).

Důležité je zdůvodnit, proč si výzkumník zvolil konkrétní počet respondentů, tj. jak rozpoznal, že získaná data jsou dostatečná. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se nestanovuje přesný počet potřebných participantů předem. Vždy se vychází z konkrétního výzkumného přístupu, kdy výzkumník ukončuje sběr dat poté, co byla data teoreticky saturována/nasyčena (soubor byl vyčerpán, respektive významy ukryté ve výpovědích respondentů se opakují). To znamená, že výzkumník dostává opakovaně stejné informace o zkoumaném fenoménu a další výzkum neodhalí už jiná zjištění.

Přípravná fáze výzkumu

Popis způsobu a formy oslovení respondentů, jak s nimi byla navázána komunikace, popis způsobu získání souhlasu s výzkumem (od jednotlivců, zařízení, etických komisí aj., časopisy dnes často chtějí i jména členů komise a datum jejich zasedání a další details). Vymezení prostředí, ve kterém bylo plánováno sběr dat probíhat. V naturalistickém pojetí je upřednostňováno využívat tzv. domácího prostředí (přirozeného sociálního prostředí participanta), které může odhalit další významné prvky pro výzkum (např. návštěva participantů v jejich práci, kde můžeme sledovat celkový vzhled pracoviště, vybavení včetně dostupnosti pomůcek aj.). Rovněž rutinní úkony mohou být v jiném prostředí prováděny odlišně. Dalším příkladem může být návštěva participantů v jejich kancelářích nebo domovech, kde si můžeme všimnout různých osobních předmětů (fotografií, vzpomínkových předmětů aj.), které mohou navést k dalším otázkám přispívajícím k odkrytí zkoumaného fenoménu).

Sběr dat

Popis sběru dat, kde a jak sběr dat probíhal, jak dlouho trvalo provedení výzkumu (rozhovoru, pozorování, psaní aj.), popis podmínek, prostředí a interakcí, podmínky utvořené pro sběr dat, atmosféru v průběhu sběru dat, popsání mocenské struktury a vztahy mezi výzkumníkem a participanty, subjektivní pocity z komunikace

s participanty, aj. postřehy, které je vhodné zapsat si co nejdříve po ukončení sběru dat (terénní poznámky - field notes). Popsat je nutno též způsoby záznamu dat (diktafon, video) a způsoby transkripce dat, ev. fotodokumentace. Tento oddíl má obsahovat také informace o tom, jak se vyvíjel plán výzkumu a jak se vzájemně ovlivňovaly sběr dat a jejich analýza, neboť takové ovlivnění kvalitativní výzkum připouští (někdy dokonce považuje za žádoucí).

Analýza dat

Přesně se popisuje způsob zpracování dat: co se přesně dělo s daty, např. s prepisy rozhovorů. Detailní popis analytického procesu (segmentace a kódování dat v obsahové analýze, hledání a identifikace kategorií v tématické analýze, otevřené, axiální a selektivní kódování v zakotvené teorii atd.). Je možné také popsat technickou stránku věci (zabarvování, střihání, využívání programů).

Výsledky

Popis jednotlivých výsledků práce. V této části výzkumu se výzkumník zamýšlí nad získanými daty, výsledky jsou pečlivě popsány. Tato část obsahuje hojně citace z projevů participantů (vhodně zvolenými úryvky z rozhovorů, psaných záznamů uváděných v přímé citaci) a popisy exemplárních situací. Měly by se zde objevit subjektivní definice významů fenoménů, subjektivní teorie a názory zkoumaných jedinců a jejich osvětlení v kontextu daného prostředí a situace. Odbornou terminologii je vhodné používat, ale opatrně a citlivě, aby nezastínila subjektivní významy a kontexty. Po provedení popisu dat výzkumník prezentuje výsledky vztahené k výzkumným otázkám a cílům práce. Výsledky se prezentují v podobě kategorií, schémat, hledají se vztahy mezi různými oblastmi aj. Syntéza nově zjištěných poznatků přináší cenné informace o zkoumaném jevu. Vhodné je získaná data a jejich kategorie vyjádřit graficky, tj. zobrazit ve schématech, obrázcích aj.

Diskuse

Výsledky výzkumu jsou diskutovány s teoretickými zdroji nebo s výsledky českých i zahraničních relevantních empirických studií týkajících se zkoumaného fenoménu. Současně zde upozorňuje na přínosy a úskalí jeho výzkumu, výzkumné metody a poznání. Výzkumník se zde může vyjádřit k možným, jím navrhovaným opatřením vedoucím ke zlepšení/doplnění dalšího výzkumu.

Závěr

Jedná se o stručnou sumarizaci konkrétních zjištěných poznatků (ve vztahu ke splnění výzkumníkem stanovených cílů) s přemostěním k dalším možným budoucím výzkumům a aplikacím.

ZÁSADY PRO ZAJIŠTĚNÍ VYSOKÉHO STANDARDU KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

- I. **Autenticita:** míra, do jaké se podařilo autenticky zachytit a prezentovat perspektivu zkoumaných jedinců.
- II. **Saturace:** sběr dat pokračuje až do doby, kdy další data již nepřispívají k popisu, porozumění případu nebo vývoji teorie
- III. **Krystalizace:** hlubší porozumění situaci nebo fenoménu je spjata s uznáním jejich různých stránek a aspektů a toho, že naše pochopení závisí na úhlu pohledu a našich možnostech při výzkumu
- IV. **Doba angažovanosti** ve výzkumu: pro poznání fenoménu je nutná delší doba výzkumu k získání přístupu a důvěry informantů. K plnému zažití všech kontextů a souvislostí je údajně optimální doba: společně strávené 2 roky.
- V. **Reflexivita:** zachycení vlastních perspektiv, vnesených do procesu výzkumu a interpretací.
- VI. **Revize** pomocí kolegů: důkladná kontrola kroků a zprávy.
- VII. **Triangulace:** využívání několika zdrojů dat a více prostředků pro jejich sběr. Dohadování s informanty: kontrola interpretací pomocí informantů.
- VIII. **Úplnost:** zpráva čtenářům poskytuje dostatek a) metodologických informací, b) původních dat pro získání vlastního názoru.

OTÁZKY, KTERÉ POMOHOU KVALITNĚ POSOUDIT KVALITATIVNÍ VÝZKUM

1

TÉMA (ZAMĚŘENÍ, FOKUS)

Možná nejdůležitější, ze všech otázek – co je jádrem studie? Jaké téma řeší? Je řešené téma důležité? Jaký způsobem výzkum argumentuje, že toto téma je významné (společensky, aplikačně), důležité? Jsou předloženy argumenty, které skutečně dokládají potřebnost daného tématu?

2

KONCEPTUÁLNÍ RÁMEC

Je provedena důkladná rešerše literárních pramenů k danému tématu? Je téma dobře konceptuálně zarámováno – obsahuje výzkum systém předpokladů, očekávání, teoretických konceptů? Jsou definovány existující pojmy a teorie? Pokud neexistují, jsou dobře definovány nově zaváděné pojmy? Je dobře definován klíčový koncept? Slouží konceptuální rámec k formulaci výzkumného problému? Vede konceptuální rámec k vymezení mezery v poznání? Je stanovený cíl v souladu s nalezenou mezerou v poznání, neodchyluje se od ní?

3

CÍL

Jaký je cíl výzkumu? Jak kvalitně (jasně, konkrétně, jednoznačně, otevřeně atd.) je tento cíl specifikován? Jedná se o cíl typický pro kvalitativní výzkum (je jeho cílem hloubkové porozumění dílčímu fenoménu, porozumění vlivu širšího kontextu na povahu zkoumaného jevu)? Zjednodušeně: odpovídá výzkum na otázky typu „Jak?“ a „Proč?“

4

METODOLOGIE

Metodologie je popis procesu, jak budou získávána a zpracovávána data pro naplnění výzkumného cíle. Který z metodologických přístupů (fenomenologický výzkum, etnografický výzkum, zakotvená teorie...) byl zvolen? Odpovídá volba přístupu stanovenému cíli?

5

METODA ZÍSKÁNÍ DAT

Je popsáno, jakým způsobem budou získávána data? Jsou způsoby získání dat popsány dostatečně detailně (pouhé pojmenování metody nestačí!)? Je vysvětleno, proč právě tato metoda poskytne data k zodpovězení výzkumné otázky? Fungovala v dané studii zvolená metoda dobře, byl nástroj sběru dat přiměřeně funkční? Neexistuje pro sběr dat účinnější alternativa? Připomeňme, že v kvalitativním výzkumu nejčastěji používanými metodami sběru dat jsou pozorování, hloubkový rozhovor, stále častěji pak fokusní skupiny, analýza dokumentů.

6

METODA ANALÝZY A PREZENTOVÁNÍ DAT

Jaká metoda analýzy byla zvolena? Vyvozuje výzkumník své závěry induktivně z dat? Obsahuje výzkum kvalitní popis pozorovatelných skutečností? Jsou kvalitně popsány komentáře a verbální promluvy respondentů? Přesnost je důležitá pro zajištění důvěryhodnosti (kredibility) výzkumu. Vycházejí

výzkumníkovy interpretace z popisů, komentářů a promluv respondentů? Můžete se i ptát: našel by v těchto datech stejné interpretace i jiný výzkumník?

7

VÝZKUMNÝ SOUBOR neboli PŘÍPADY (vzorek, sample)

Je daný výzkumný soubor vhodný pro stanovenou výzkumnou otázku? Byla popsána metoda výběru případů (sampling method: jde o totální výběr, výběr dle kritérií, metodu sněhové koule či teoretické utváření vzorku)? Není ve vybraném vzorku skryta nějaká „předpojatost“ (bias)? Jsou stanovena kritéria pro výběr jednotlivých případů, celého svorku? Jsou respondenti získáváni tam, kde mají reálnou možnost splnit stanovená kritéria? Je výzkumný soubor dostatečně rozsáhlý (zpravidla v rozmezí 2 až 20 respondentů)?

8

ETIKA VÝZKUMU

Byly od respondentů získány informované souhlasy? Obsahoval informovaný souhlas všechny důležité náležitosti? Je popsán způsob zacházení s osobními údaji respondentů ve všech fázích výzkumu? Je při publikování dostatečně utajena (není ohrožena) identita respondentů? Byla zachována důvěrnost dat (výpovědi nevedou k identifikaci respondentů atp.)? Je popsána etická stránka výzkumu? Schválila výzkum etická komise? Je uveden konkrétní odkaz na etickou komisi, která projekt schválila?

9

VÝSLEDKY A ZJIŠTĚNÍ

Byla dostatečně zajištěna přesnost (accuracy)? Byly popsány postupy, kterými byla podpořena přesnost získaných zjištění (například výsledky kontrolovali nezávisle alespoň dva různí členové týmu)? Jsou důkladně popsána a zdokumentována výsledná témata/kategorie? Poskytují získané výsledky (témata, kategorie aj.) odpovědi na stanovený výzkumný cíl?

10

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Obsahuje výzkum tuto kapitolu? Poskytuje článek jasné odpovědi na stanovený výzkumný cíl? Neodchýlil se od řešeného cíle a pokud ano, je to řádně zdůvodněno? Jsou závěry dobře vyargumentovány? Mají závěry oporu v datech? Byla formulována nějaká konkrétní doporučení?

11

CELKOVÉ SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY STUDIE

Podívejte se na výzkumný článek jako celek, jaké jsou jeho silné stránky a jaké má slabiny? Jsou v článku formulovány limity studie samotnými autory?

12

REFLEXE A SEBEREFLEXE

Jaké jste měli předchozí znalosti o problematice, kterou se článek zabývá? Přinesl pro vás článek něco nového? Co vás napadlo v průběhu čtení a kritiky článku? Jaké pocity ve vás kritika článku vyvolávala? Jak byste

sám/a sebe ohodnoti/a jako recenzenta (na škále 0-100 %, známkami 1-5 jako ve škole, jakkoli jinak)? Jak vám pomohla tato nápověda?

Zdroje použité a pro další studium:

Levínská, M. (2014). *Aplikovaná metodologie pro učitele II: kvalitativní přístup*. Hradec Králové: UHK.

Šed'ová K, & Švaříček R. (2013). Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie: kvalita v kvalitativním výzkumu. *Pedagogická orientace*, 23(4), 478-510.

Knechtová, Z., Pokorná, A., Pešáková, E., & Dolanová, D. (2019). *Metodika ke zpracování závěrečné práce pro vybrané nelékařské zdravotnické obory*. Brno: Masarykova univerzita.

Zháněl, J., Hellebrandt, V., & Sebera, M. (2014). *Metodologie výzkumné práce*. Brno: Masarykova univerzita.

PŘÍKLADY PUBLIKOVANÝCH VÝSTUPŮ

Doubek, D., Bittnerová, D., & Levínská, M. (2011). Lžou nebo se mýlí nebo nám nerozumí? Kulturní modely a vzdělávání ve vyloučených lokalitách. In: Charvát, M. (Ed.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku: VIII.* (pp. 41-50). Olomouc: UP.

https://books.google.cz/books?id=orAtCwAAQBAJ&pg=PA48&lpg=PA48&dq=l%C5%BEou+nebo+se+m%C3%BDl%C3%AD+nebo+n%C3%A1m+nerozum%C3%AD&source=bl&ots=Q-DIjEjEVFVJ&sig=ACfU3U1Akygyko-wb_J8aL4voKAKXtI9tA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiDwq3ZxoHnAhXCh1wKHVmQBhsQ6AEwAHoECAgQAQ#v=onepage&q=lev%C3%ADnsk%C3%A1&f=false

Doubek, D. & Levínská, M. (2016). Příběh jednoho neuskutečněného projektu Pokus o vícehlasou narativní rekonstrukci politického konfliktu. *Biograf: Časopis (nejen) pro biografickou a reflexivní sociologii*, 63-64.

www.biograf.org/clanek.php?id=977